

УДК 373.5.016:821.161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2\(16\)-259-270](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2(16)-259-270)

Громик Лариса Іванівна кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», вул. Шевченка, 12, м. Кам'янець-Подільський, 32316, тел.: (097) 649-69-19, <https://orcid.org/0000-0002-7157-4189>

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування риторичної компетентності учнів старших класів на уроках української літератури. Автором доводиться думка про необхідність риторичної підготовки старшокласників на основі інтегративного підходу, тобто з урахуванням риторичних ресурсів і мовної, і літературної освіти.

Важливою умовою успішної реалізації риторичного потенціалу навчального предмета «Українська література» визначено комплексне поєднання трьох компонентів, а саме – теоретичного (забезпечення відповідної теоретичної підготовки з основ риторичної майстерності), діяльнісного (наявність активної мовленнєвої практики) і мотиваційного (формування здатності учнівської молоді до самоаналізу, саморозвитку, самовдосконалення власного мовлення і риторичної культури). Наголошено, що сучасний урок української літератури дає безліч можливостей для формування риторичної компетентності старшокласників, комунікативно-риторична діяльність яких постійно спрямовується на вироблення навичок монологічного мовлення та усного публічного виступу, ведення діалогу чи полілогу, вміння брати активну участь у дискусії чи диспуті, вибудовувати чітку, переконливу та логічну аргументацію, використання різних типів мовлення, створення текстів різних жанрів і висловлювання в певному стилі, майстерності виразного читання, використання вербальних і невербальних засобів комунікації, дотримання правил публічного спілкування тощо.

Обґрунтовано важливість і доцільність використання вчителем української літератури сучасних технологій навчання, в арсеналі яких наявні необхідні ресурси для створення різних комунікативних ситуацій і використання певних форм комунікативної взаємодії. У дослідженні проаналізовано можливості застосування інтерактивної технології, діалогової технології, технології проблемного навчання, проєктно-діяльнісної технології, технології розвитку критичного мислення та інформаційно-комунікативної технології, характерною ознакою яких є їхня чітка комунікативно-риторична спрямованість і які сприяють розвитку риторичних знань, умінь і навичок старшокласників у процесі вивчення творів українського письменства.

Ключові слова: компетентнісний підхід, риторична компетентність, учні старших класів, урок української літератури, вчитель-словесник, інноваційні технології навчання, риторична культура, саморозвиток.

Hromyk Larysa Ivanivna Candidate of Philological Sciences, Lecturer of the Department of Foreign Languages, Higher Educational Institution «Podillia State University», Shevchenko St., 12, Kamianets-Podilskyi, 32316, tel: (097) 649-69-19, <https://orcid.org/0000-0002-7157-4189>

FORMATION OF RHETORICAL COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of rhetorical competence of high school students at Ukrainian literature lessons. The author proves the need for rhetorical training of high school students based on an integrative approach, that is, taking into account the rhetorical resources of both linguistic and literary education.

The important condition for the successful implementation of the rhetorical potential of the academic subject «Ukrainian literature» is defined as a complex combination of three components, namely, theoretical (providing appropriate theoretical training on the basics of rhetorical skills), activity (the presence of active speech practice) and motivational (forming the ability of students to self-analysis, self-development, self-improvement of one's speech and rhetorical culture). It is emphasized that the modern lesson of Ukrainian literature provides many opportunities for the formation of the rhetorical competence of high school students, whose communicative and rhetorical activity is constantly aimed at developing the skills of monologue speech and oral public speaking, conducting a dialogue or polylogue, the ability to take an active part in a discussion or debate, to build a clear, persuasive and logical argumentation, use of different types of speech, creation of texts of different genres and expressions in a certain style, skills of expressive reading, use of verbal and non-verbal means of communication, compliance with the rules of public communication, etc. The importance and expediency of the use of modern teaching technologies by the teacher of Ukrainian literature, in the arsenal of which there are necessary resources for creating various communicative situations and using certain forms of communicative interaction are substantiated. It is analyzed the possibilities of using interactive technology, dialogue technology, problem-based learning technology, project-activity technology, technology for the development of critical thinking, and information and communication technology, the characteristic feature of which is their clear communicative and rhetorical orientation and which contribute to the development of rhetorical knowledge, skills and abilities of high school students in the process of learning works of Ukrainian literature in the research.

Keywords: competence approach, rhetorical competence, high school students, Ukrainian literature lesson, lexicographer, innovative teaching technologies, rhetorical culture, self-development.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення переконливо й аргументовано доводять, що успішна самореалізація молодої людини в сучасному соціумі неможлива без набуття нею комплексу певних компетентностей, сформованих у процесі навчання і виховання у відповідному просторі (освітньому, соціокультурному, професійному, життєвому). Традиційна інформаційно-репродуктивна освіта продемонструвала свою неспроможність відповідати вимогам часу й запитам сучасного суспільства, європейським і світовим освітнім стандартам, тому питання реформування української освіти й пошуку відповідних освітніх моделей стало надзвичайно актуальним. Нова освітня політика в Україні чітко визначила основні пріоритети підготовки здобувачів освіти різних рівнів, з-поміж яких особливого значення набув компетентнісний підхід, зорієнтований на особистісний розвиток і результати навчання. Відтак стратегічним напрямом розвитку національної системи освіти стало формування цілісного компетентісно й особистісно орієнтованого освітнього простору, у якому той, хто навчається, постає активним суб'єктом навчальної діяльності, готовим застосовувати набуті знання в реальних життєвих ситуаціях і здатним до ефективної соціальної взаємодії та постійного саморозвитку.

Характерною ознакою сучасної мовно-літературної освіти школярів є процес формування цілого комплексу ключових і предметних компетентностей, у структурі якого особлива роль відводиться комунікативній компетентності. І це цілком закономірно, адже саме уроки мови і літератури володіють потужним потенціалом для розвитку комунікативних здібностей учнів, культури їхнього мовлення, уміння вибудовувати конструктивну міжособистісну комунікацію.

Сучасні вимоги до літературної освіти старшокласників також передбачають необхідність ґрунтовного оволодіння основами красномовства й елементами практичної риторики. Вивчення художньої літератури як мистецтва слова дає широкі можливості для розвитку і комунікативних, і риторичних здібностей учнівської молоді, готовності до демонстрації високого рівня мовленнєвої та риторичної культури, ефективного й успішного спілкування в соціумі, зокрема й у майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти риторичної освіти в системі сучасної мовно-літературної підготовки школярів знайшли своє науково-методичне обґрунтування у працях таких дослідників, як Г. Васьківська, Н. Голуб, Г. Грибан, Л. Деркач, С. Коваленко, С. Косянчук, І. Кухарчук, І. Кучеренко, О. Кучерук, А. Лісовський, Л. Лучкіна, Л. Мамчур, В. Нищета, М. Пентилюк, В. Пустохіна, Т. Федорчук, В. Шуляр та ін. Проте

варто зауважити, що переважна більшість наукових студій зазначеної тематики спрямована на теорію і практику формування риторичної компетентності учнів у межах української лінгводидактики, зокрема на процес риторизації мовної освіти й сучасного уроку української мови. Актуальність цієї проблеми засвідчено широким діапазоном напрацьованих теоретичних і прикладних аспектів розвитку мовлення школярів і риторичної підготовки мовної особистості, зокрема зроблено спроби визначити зміст, структуру, принципи, умови та шляхи формування риторичної компетентності учнів на уроках української мови, описати модель і механізми її реалізації, розробити систему риторично орієнтованих методів, форм і засобів, риторичних вправ і завдань тощо.

Водночас маємо лише поодинокі дослідження про риторичний аспект уроків української літератури в сучасній школі, проте формування риторичної компетентності учнів потребує інтегративного підходу, адже повноцінним цей процес може бути лише за умови врахування та активного використання риторичних ресурсів і уроків мови, і уроків літератури. Практична реалізація цілей літературної освіти старшокласників актуалізує потребу в наукових студіях, спрямованих на дослідження специфіки формування риторичної компетентності в процесі вивчення художнього твору, а також різних методів, способів і засобів ефективного навчання та розвитку особистості учня-ритора.

Мета статті – обґрунтувати важливість розвитку й удосконалення риторичної компетентності учнів старших класів на уроках української літератури, проаналізувати сучасні підходи й найбільш ефективні технології навчання, які сприяють розвиткові риторичних знань, умінь і навичок старшокласників у процесі вивчення творів українського письменства.

Виклад основного матеріалу. З огляду на якісні зміни, які відбуваються останнім часом під час реформування й модернізації освітньої галузі в Україні, з'являються нові вимоги щодо організації навчальної діяльності, принципово змінюються підходи не лише до змістової, а й до технологічної компоненти шкільної освіти та необхідних умов її відповідного практичного застосування. Узавши чіткий курс на побудову моделі компетентнісної освіти, основа реалізації якої базується на використанні особистісно орієнтованих технологій, сучасна українська школа одним із важливих своїх завдань у контексті літературної освіти визначає розвиток комунікативної компетентності учнів старших класів, зокрема у пояснювальній записці до чинної програми з української літератури для 10–11 класів мова йде про «розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку» [1, с. 2].

Останнім часом усе частіше разом із поняттям комунікативної компетентності старшокласників апелюють до поняття риторичної компетентності, яку в сучасному світі варто вважати іманентною ознакою успішної особистісної та майбутньої професійної самореалізації випускників,

маркером високого рівня їхньої мовленнєвої культури, уміння активно розвиватися як особистість, а також здатності ефективно вирішувати різні комунікативні завдання, впливати на аудиторію, знаходити відповідну аргументацію під час спілкування, проявляти ініціативність і креативність у процесі комунікації. Незаперечним є той факт, що сучасне українське суспільство «потребує духовно-інтелектуальної еліти, яка має володіти вміннями й навичками критично мислити, обґрунтовувати судження, зіставляти, аналізувати, оцінювати, висловлювати власні думки в усній і письмовій формі переконливо, з дотриманням вимог до мовлення, з урахуванням особливостей типів, стилів, жанрів і ситуації спілкування, а також мовленнєвого етикету» [2, с. 14].

У дослідженнях, присвячених проблемі риторичної підготовки учнів основної і старшої школи в контексті мовно-літературної освіти, знаходимо чимало різних дефініцій поняття риторичної компетентності. Наприклад, риторичну компетентність показником високого рівня комунікативної компетентності носія мови вважає О. Кучерук [3, с. 10]. Як «інтегративну особистісну якість, що охоплює володіння риторичними знаннями, вміннями й навичками, риторичним потенціалом, які в сукупності визначають здатність і готовність до ефективного та оптимального спілкування, реалізовані й закріплені в досвіді комунікативної й риторичної діяльності» тлумачить поняття риторичної компетентності В. Нищета [4, с. 327]. Вищим рівнем комунікативної компетентності називають риторичну компетентність І. Кухарчук і Л. Лучкіна. Дослідниці визначають її як здатність «особистості до риторичної діяльності з метою реалізації себе в професійному та соціально-культурному житті» [5, с. 153]. На думку вчителя-практика І. Якобчук, «риторична компетентність – це комунікативна компетентність (здатність особистості застосовувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з іншими людьми, сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування) у поєднанні з оптимальним мисленням, риторичною культурою та ціннісними орієнтаціями особистості» [6]. Деякі науковці послуговуються поняттям «риторичні уміння» старшокласників, надаючи йому важливого значення в процесі формування їхніх ціннісно-сміслових орієнтацій, визначаючи ці вміння як «інтегративну властивість особистості, яка ґрунтується на вже засвоєних знаннях і набутих навичках, що й визначає готовність людини до успішного спілкування» [2, с. 15].

Риторична підготовка учнів 10-11 класів у межах літературної освіти обумовлена необхідністю вирішення низки ключових завдань вивчення української літератури в старшій школі, оскільки «завдяки використанню риторичних можливостей учителя-словесника й активізації риторичного досвіду учнів на уроках української літератури формується уявлення про художній твір як складноорганізоване ціле, яке підкоряється своїм законам, виникає розуміння того, що для плідного читання художнього твору,

розуміння й оцінювання прочитаного та доцільного аргументованого виступу, ефективного обмінювання думками, почуттями необхідно володіти певними мовно-літературними знаннями, уміннями, а не покладатися лише на життєвий досвід» [7, с. 206].

Невід'ємними умовами успішного набуття старшокласниками риторичного досвіду в процесі вивчення курсу «Українська література» є, на нашу думку, по-перше, забезпечення відповідного рівня теоретичної підготовки з риторики як науки і мистецтва слова на засадах співпраці співтворчості, співвідкриття вчителя літератури й учня, по-друге, активне використання риторичних знань і вмінь у практичній мовленнєвій діяльності, по-третє, формування здатності учнівської молоді до самоаналізу, саморозвитку, самовдосконалення власного мовлення й риторичної культури. Тобто мова йде про наявність трьох необхідних складників, а саме – теоретичного, діяльнісного й мотиваційного, які вважаємо запорукою ефективного формування риторичної компетентності учнів 10-11 класів. Саме такий комплексний підхід уможливить успішну реалізацію комунікативних завдань сучасної молоді людини й виховання її як духовної та інтелектуальної особистості, що володіє грамотним мовленням і вміє керувати своєю мовленнєвою поведінкою в різних комунікативних ситуаціях. «При цьому риторика заслуговує того, – як справедливо зауважує А.М. Лісовський, – щоб окремі підходи до розгляду й аналізу творів, які вона застосовувала, були переосмислені по-новому й увійшли в арсенал методики викладання літератури [8, с. 194].

Сучасний урок української літератури дає безліч можливостей для формування риторичної компетентності учнівської молоді, розвитку їхніх риторичних здібностей, оскільки успішне вивчення і життєпису письменника, і художнього твору, і певних теоретико-літературних понять потребує вироблення навичок ведення діалогу, усного публічного виступу, використання різних типів мовлення, створення текстів різних жанрів і висловлювання в певному стилі, майстерності виразного читання, вміння брати активну участь у дискусії чи диспуті, вибудовувати чітку, переконливу та логічну аргументацію, опанування елементів ораторського мистецтва, використання невербальних засобів комунікації, оволодіння етичними засобами публічного спілкування тощо.

Ефективність формування риторичних умінь і навичок учнів на уроках української літератури в старших класах обумовлюється не лише специфікою цього навчального предмета та його змістом, а й також відповідними формами, методами та технологіями навчання, активно практикованими сьогодні вчителями-словесниками. Надзвичайно продуктивним для ефективної риторичної підготовки учнів старших класів вважаємо впровадження вчителем у процес навчання української літератури сучасних технологій навчання, в арсеналі яких наявні необхідні ресурси для створення різних

комунікативних ситуацій і використання певних форм комунікативної взаємодії. Важливість застосування інноваційного підходу в контексті шкільної літературної освіти можна пояснити його спрямованістю, з одного боку, на розвиток інтелектуальних, комунікативних і творчих здібностей особистості учня, а з іншого – на формування його особистісних якостей і забезпечення реальних умов для продуктивної творчості, що сукупно становлять міцний фундамент також і для активної риторичної діяльності в процесі вивчення української літератури. «Аналіз сучасної педагогічної і методичної літератури свідчить, що зміни неможливі без застосування в навчальному процесі інноваційних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками тощо» [9, с. 7]. І це цілком логічно, оскільки інноваційні процеси і явища в освітній системі створюють сприятливі умови для появи нових можливостей чи перспектив і для вчителя, і для учня, у тому числі й тих, які спрямовані на активний розвиток комунікативних і риторичних знань, умінь і навичок.

Насамперед варто вести мову про використання на уроках української літератури в старшій школі інтерактивної технології навчання, сутнісною характеристикою якої є навчання в режимі діалогу чи полілогу й активної взаємодії суб'єктів освітнього процесу на основі різних комунікативних моделей. Організована співпраця всіх учнів, групове чи колективне виконання різних завдань і при цьому чітка орієнтація на спілкування, висловлювання думок та ідей усіх учасників, аргументацію власної точки зору прикладами з літературних творів чи біографії письменника, можливість репрезентувати вирішення проблеми як доповідача від окремої групи, виконання тієї чи іншої ролі тощо – це ті ключові чинники, які сприяють формуванню риторичної компетентності старшокласників під час інтерактивного навчання. У роботі над художнім твором вчителям-словесникам доцільно практикувати із старшокласниками відповідні інтерактивні методи й прийоми, що відкривають широкі можливості для удосконалення культури мовлення та вміння вести публічно конструктивний діалог чи полеміку, для формулювання своїх суджень, для розвитку ораторських здібностей і потреби продукування риторичних виступів (робота в парах і малих групах, ротаційні трійки, «Мозковий штурм», «Коло думок», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Синтез думок», «Асоціативне гроно», дискусії, круглі столи, дебати, навчальні тренінги, ділові та рольові ігри, групові завдання, колективне виконання творчих завдань, обговорення аудіо- та відеозаписів, кейс-метод тощо).

Особливої актуальності в риторичній підготовці учнів набуває діалогічне навчання, сутнісною ознакою якого є створення на уроці літератури продуктивного комунікативного середовища. Робота над художнім твором вимагає постійної комунікативної взаємодії, наприклад, обміну враженнями від прочитаного чи думками в ході з'ясування ідейно-художніх особливостей

твору, характеристики образів чи специфіки індивідуальної стильової манери письменника тощо. Використання вчителем української літератури технології діалогізації уможливорює підвищення рівня риторичної культури майбутніх випускників, зокрема їхні вміння грамотно сформулювати запитання і дати відповідь на нього, оволодіння діалогічним способом мислення і мистецтвом діалогу як основою міжособистісної взаємодії, постійне збагачення арсеналу вербальних і невербальних засобів організації власного мовлення.

Ключова роль у формуванні діалогових умінь старшокласників належить бесіді, коли учні мають можливість вільно висловлювати власні думки, вчитися толерантно ставитися до позиції свого опонента, озвучувати перед аудиторією нестандартні й оригінальні ідеї, висувати гіпотези чи робити припущення, ділитися своїм життєвим досвідом і міркуваннями про прочитаний художній твір. На уроці української літератури метод бесіди застосовується на різних його етапах, передусім під час актуалізації опорних знань, засвоєння нових знань, узагальнення й систематизації вивченого. Бесіда, діалог, полілог створюють сприятливі умови для розвитку й удосконалення здатності до чіткого формулювання думки й побудови логічної структури висловлювання, до переконання співрозмовника й добору доцільних щодо комунікативної стратегії мовленнєвих засобів, як і загалом до підвищення риторичної культури й саморозвитку риторичної особистості. Тобто діалог виконує функцію не лише інструмента пізнання, а й своєрідного індикатора рівня сформованості комунікативної і риторичної компетентностей старшокласників.

Створенню активного мовленнєвого середовища на уроці української літератури сприяє використання технології проблемного навчання. Пошукова діяльність учнів з метою самостійного розв'язання тієї чи іншої проблемної ситуації вимагає від них не лише інтенсифікації мислительних процесів, але й умінь адекватно репрезентувати результати цієї діяльності, тобто чітко, логічно, переконливо й аргументовано викласти своє розуміння проблеми, сформулювати власну точку зору щодо способу її вирішення. Тут варто зауважити, що це можливо лише за умови глибокого знання тексту художнього твору, вміння його аналізувати й на основі аналізу висловлювати власні міркування. У ході бесіди, діалогу, дискусії чи диспуту важливо вчити старшокласників обґрунтовувати власні міркування і погляди, вибирати адекватну мовленнєву поведінку, наводити аргументи й добирати цитати, толерантно реагувати на чуже мовлення, використовувати засоби емоційного впливу й відповідні мовленнєві конструкції тощо.

Комунікативна спрямованість характерна й для технології розвитку критичного мислення. Активна мовленнєва діяльність, на якій базується ця технологія, сприяє водночас набуттю учнями досвіду риторичної діяльності, оскільки в процесі осмислення й оцінювання тієї чи іншої інформації виникає потреба у формулюванні й висловленні на уроці власних суджень, в умінні

аналізувати й пояснювати, доводити й переконувати, сперечатися й дискутувати. Звичайно, ця технологія передбачає належний рівень літературної освіти старшокласників, адже для того, щоб чітко й аргументовано пояснити слухачам свої висновки, оцінити те чи інше літературне явище чи факт, художній твір чи літературно-критичний матеріал, потрібно мати ґрунтовні знання, здатність до аналізу й синтезу, порівняння, аналогії та узагальнення. У ході обговорення та обміну думками важливого значення набувають вміння застосовувати риторичні знання з метою впливу на окрему особистість чи аудиторію загалом, а також особистісні ораторські якості доповідача (наприклад, для декламування творів, коментованого читання, художнього читання тощо).

Продуктивною в контексті формування риторичної компетентності учнівської молоді варто вважати проектно-діяльнісну технологію, характерною ознакою якої є також її чітка комунікативна спрямованість. У 10-11 класах учні можуть готувати як індивідуальні, так і групові чи колективні проекти. Відповідно технологія передбачає розвиток навичок не лише творчої індивідуальної та групової роботи, а й активного співробітництва на засадах поваги й толерантного ставлення до чужої думки під час колективного обговорення задуму та його практичної реалізації, формування культури публічних виступів під час презентації отриманих результатів і захисту проєктів літературознавчого спрямування.

Чинна програма з української літератури для старших класів структурована за тематичними розділами й підрозділами (наприклад, «Реалістична українська проза», «Театр корифеїв», «Титан духу і думки», «Модерна українська проза», «Розстріляне відродження», «Київські неокласики», «Літературне шістдесятництво», «Сучасна українська література» та ін.), практично кожен із яких може стати підставою для створення різноманітних дослідницьких і творчих проєктів. Старшокласникам можна запропонувати підготувати виставку чи стінгазету, виготовити рекламний буклет, постер, буктрейлер, колаж, альманах, фотоальбом, створити віртуальну екскурсію, мультимедійну презентацію, навчальний відеофільм тощо. Наприклад, під час проведення в 11 класі уроку-портретної галереї на тему «Київські неокласики», «Літературне шістдесятництво» чи «Сучасна українська література» варто запропонувати учням підготувати індивідуальну чи групову мультимедійну презентацію, важливим критерієм в оцінюванні якої стане публічний виступ як основа захисту виконаного проєкту, а запорукою успіху стане належний рівень риторичної культури і вміння виступати перед аудиторією, представляючи результати своєї роботи. Зокрема, на підготовчому етапі до такого публічного виступу вчителіві потрібно детально пояснити особливості його структури, функції вступної і завершальної частин, вимоги до поведінки оратора в аудиторії, етичні норми виступу перед публікою. Отже, у проєктній діяльності майбутніх випускників

для формування їхньої риторичної компетентності першочергового й принципового значення набувають такі аспекти, як вміння створити композиційно правильно побудований текст із логічно взаємопов'язаними частинами та вміння виголошувати його перед аудиторією, досягаючи мети комунікативних завдань.

Сучасний освітній процес у школі неможливо уявити без використання інформаційно-комунікативних технологій. З урахуванням специфіки та змістового наповнення програми навчального предмета «Українська література» старшокласникам доцільно пропонувати самостійну підготовку публічної доповіді чи розповіді та створення відповідно до теми виступу комп'ютерної презентації, слайд-шоу, віртуальної екскурсії. Презентація як різновид публічного мовлення може практикуватися для демонстрації результатів творчо-пошукової і дослідницької діяльності учнів, наприклад, під час проведення уроку-портрета письменника, уроку-портретної галереї, уроку-презентації, уроку-семінару, уроку-дослідження, уроку-конференції, уроку-захисту проєктів тощо. Базою для створення таких учнівських презентацій будуть тексти художніх творів, літературно-критичні матеріали й літературознавчі праці, інформація про біографію і творчість письменників. Метою такої доповіді-презентації є не лише демонстрація здатності учня старшої школи самостійно осмислити навчальний матеріал, систематизувати, структурувати його та публічно виголосити у доступній для сприйняття формі, а й удосконалення ораторських і комунікативних здібностей під час викладення основних положень теми, відповідей на запитання аудиторії та участі в загальній дискусії.

Висновки. Отже, цілеспрямоване, системне й послідовне формування риторичної компетентності – важливе завдання вчителя-словесника в системі сучасної літературної освіти учнів старших класів. Застосування сучасних підходів та інноваційних технологій навчання на уроках української літератури обумовлюють логіку розвитку риторичної освіти старшокласників, її проєкцію на їхню подальшу професійну й особистісну самореалізацію. Високий рівень риторичної культури випускників закладів загальної середньої освіти стане запорукою успішного оволодіння майбутнім фахом, конструктивного спілкування в різних комунікативних ситуаціях, інтелектуального й духовного розвитку особистості.

Література:

1. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 28.12.2022).
2. Васьківська Г., Косянчук С. Риторичні вміння учнів старшої школи в контексті ціннісно-смислової сфери. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 8. С. 14–19.
3. Кучерук О. А. Формування риторичної компетентності старшокласників у процесі українськомовної освіти. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 1. С. 9–14.

4. Нищета В. А. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
5. Кухарчук І. О., Лучкіна Л. В. Риторична компетентність учнів: зміст, структура та шляхи формування. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 8 (346). Ч. 1. С. 149–160.
6. Якобчук І. І. Майстер-клас із формування риторичної компетентності учнів у контексті мовно-літературної освіти. URL: <http://www.studcon.org/maysterklas-iz-formuvannya-rytorychnoyi-kompetentnosti-uchniv-u-konteksti-movnoliteraturnoyi> (дата звернення: 28.12.2022).
7. Пустохіна В. І. Формування культурологічної компетентності старшокласників у процесі навчання української літератури: риторичний підхід / Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / О. А. Кучерук та ін. ; за ред. О. А. Кучерук. Київ : КНТ, 2016. С. 196–207
8. Лісовський А. М. Риторика і сучасна літературна освіта / Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / О. А. Кучерук та ін. ; за ред. О. А. Кучерук. Київ : КНТ, 2016. С. 188–196.
9. Авраменко В., Пархета Л. Інноваційні прийоми роботи над художнім твором. *Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Умань : Візаві, 2019. Вип. 2 (20). С. 6–12.*

References:

1. *Ukrainska literatura. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 10-11 klasy (riven standartu)* [Ukrainian literature. The program for secondary schools. 10-11 grades (standard level)]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [in Ukrainian].
2. Vaskivska, H., & Kosianchuk, S. (2011). Rytorychni vminnia uchniv starshoi shkoly v konteksti tsinnisno-smyslovoi sfery [The rhetorical skills of high school students in the context of the value-meaning sphere]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School*, 8, 14-19 [in Ukrainian].
3. Kucheruk, O.A. (2016). Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi ukraïnskomovnoi osvity [The formation of rhetorical competence of high school students in the process of Ukrainian-language education]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School*, 1, 9-14 [in Ukrainian].
4. Nyshcheta, V.A. (2017). *Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly* [The methodology of formation of rhetorical competence of elementary school students]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Kukharchuk, I.O., & Luchkina, L.V. (2021). Rytorychna kompetentnist uchniv: zmist, struktura ta shliakhy formuvannia [The students' rhetorical competence: content, structure and ways of formation]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko University. Pedagogical sciences*, 8 (1), 149-160 [in Ukrainian].
6. Yakobchuk, I.I. (n.d.). Maister-klas iz formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv u konteksti movno-literaturnoi osvity [The master class on the formation of students' rhetorical competence in the context of language and literature education]. Retrieved from <http://www.studcon.org/maysterklas-iz-formuvannya-rytorychnoyi-kompetentnosti-uchniv-u-konteksti-movnoliteraturnoyi> [in Ukrainian].
7. Pustokhina, V.I. (2016). Formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi navchannia ukraïnskoi literatury: rytorychnyi pidkhid [The formation of cultural competence of high school students in the process of learning Ukrainian literature: a rhetorical approach] / *Pedahohichna rytoryka: istoriia, teoriia, praktyka – Pedagogical rhetoric: history, theory, practice*. O.A. Kucheruk (Ed.), (pp. 196-207). Kyiv : KNT [in Ukrainian].

8. Lisovskyi, A.M. (2016). Rytoryka i suchasna literaturna osvita [The rhetoric and modern literary education] / *Pedahohichna rytoryka: istoriia, teoriia, praktyka – Pedagogical rhetoric: history, theory, practice*. O.A. Kucheruk (Ed.), (pp. 188-196). Kyiv : KNT [in Ukrainian].

9. Avramenko, V., & Parkheta, L. (2019). Innovatsiini pryiony roboty nad khudozhnim tvorom [Innovative techniques for analyzing a literary work]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, (Issue 2), (pp. 6-12). Uman : Vizavi [in Ukrainian].